

Лутчин Володимир Ігорович
аспірант кафедри
кримінального права та криминології
Львівського національного університету
імені Івана Франка

**ЗЛОЧИНИ ТА КРИМІНАЛЬНІ ПРОСТУПКИ:
ПИТАННЯ РОЗМЕЖУВАННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ
УКРАЇНИ ТА РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА**

Вступ. На сьогодні спостерігається активне реформування правової системи України, зокрема це стосується кримінального права. Одним із напрямків реформування кримінального законодавства відповідно до Концепції реформування кримінальної юстиції, схваленої Рішенням Ради національної безпеки та оборони України від 15.02.2008 р. «Про хід реформування системи кримінальної юстиції та правоохоронних органів» та затвердженої Указом Президента України від 08.04.2008 р. № 311/2008, є впровадження в кримінальне законодавство України інституту кримінального правопорушення й визначається, що кримінальний проступок і злочин мають стати різними видами кримінального правопорушення. З метою реалізації вищезазначеного, Верховною Радою України прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» від 20.12.2019 р. № 2617-VIII, який має набути чинності 1 липня 2020 року. Положення цього Закону, передбачають імплементацію інституту кримінальних правопорушень у Кримінальний кодекс (далі – КК) України, а також нову редакцію статті (далі – ст.) 12 КК України в якій власне, і закріплена класифікація кримінальних правопорушень на злочини і кримінальні проступки, а також додатковий поділ злочинів на нетяжкі, тяжкі та особливо тяжкі.

Класифікація кримінальних правопорушень на злочини та кримінальні проступки закріплена в статті (далі – арт.) 7 чинного КК Республіки Польща,

який був прийнятий у 1997 року, а також була передбачена у КК Республіки Польща 1969 року і КК Польської Республіки 1932 року. Варто зазначити, що останній поширював свою дію і на сучасну територію Західної України, яка на той час входила до складу Польської Республіки (1918-1939 рр.). У Львові було видано науковий коментар до КК Польської Республіки 1932 року, авторами якого були Казимір Соболевський і Альфред Ланєвський. Тому, проведення порівняльного дослідження формального критерію класифікації кримінальних правопорушень на злочини та кримінальні проступки у межах кримінально-правової системи України і Республіки є доволі актуальним.

Виклад основного матеріалу. Формальний критерій класифікації кримінальних правопорушень був запропонований Л. Н. Кривоченком і залишаються актуальними для поділу кримінальних правопорушень у наш час, і не лише для кримінального права України, а й Республіки Польща, оскільки, формальний критерій поділу кримінальних правопорушень запропонований у коментарі до КК Республіки Польща авторами якого є К. Бучала і А. Золл.

Насамперед, нами розглянуто формальний критерій класифікації кримінальних правопорушень, який передбачений у КК Республіка Польща, з подальшим його аналізом і порівнянням з критерієм передбаченим у Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» від 20.12.2019 р. № 2617-VIII.

У кримінальному праві Республіки Польща формальний критерій поділу кримінальних правопорушень складається з двох елементів: юридичних наслідків передбачених за кримінально-протиправне діяння і умов, які передбачені кримінальним законом.

Що стосується юридичних наслідків, то у цьому випадку, мова йде про вид і міру покарання передбачених у санкції відповідної кримінальної норми.

Правила поділу кримінальних правопорушень залежно від виду і міри покарання передбачені у арт. 7 КК Республіки Польща. Відповідно до якого злочином (zbrodnia) є кримінально-протиправне діяння, що карається

позбавленням волі на строк не менше трьох років або більш суворим покаранням (арт. 7 § 2 КК Республіки Польща). Законодавець, у цьому випадку, визначає нижню межу, яка повинна бути не менше три роки. Цього правила, яке застосовує законодавець до злочину було б достатньо для класифікації кримінальних правопорушень на злочини і кримінальні проступки. Однак, окрім цього у арт. 7 § 3 КК Республіки Польща визначено, які діяння є кримінальними проступками з метою відмежування їх від адміністративних правопорушень (wykroczeń). Кримінальним проступком (występkiem) є кримінально-протиправне діяння, що карається штрафом понад тридцять денних ставок або більше п'яти тисяч злотих, обмеженням волі понад один місяць або позбавлення волі понад один місяць. Заборонені діяння, при яких верхня межа покарання не перевищує таких границь визначаються адміністративними правопорушеннями, таким викладом кримінально-правової норми законодавець у арт. 7 § 3 КК Республіки Польща, визначив верхню межу виду і строків покарання адміністративного правопорушення. Це має важливе значення оскільки КК Республіки Польща містить кримінальні правопорушення схожі за своїм змістом до адміністративних правопорушень. Основною відмінністю є також те, що адміністративні правопорушення не пов'язані із значним моральним осудом, який характерний для більшості кримінальних правопорушень і відповідальність за них передбачена Кодексом адміністративних правопорушень Республіки Польща (Kodeks wykroczeń).

Що стосується законодавчої умови, яка виступає другим обов'язковим елементом формального критерію поділу кримінальних правопорушень на злочини і кримінальні проступки, то вона закріплена у арт. 8 КК Республіки Польща і обумовлена формою вини, а саме тим, що злочином може бути лише умисне кримінально-протиправне діяння. Що стосується кримінального проступку, то ним може бути, як умисне так і необережне кримінально-протиправне діяння. Якщо кримінальне правопорушення вчинено з необережною формою вини, то у цьому випадку мова завжди йтиме про кримінальний проступок, виходячи з положень вищезазначеної кримінально-

правової норми. Тому, правила щодо поділу кримінальних правопорушень на злочини і кримінальні проступки передбачені в арт. 7 КК Республіки Польща застосовуються лише при поділі умисних кримінально протиправних діяння.

Формальним критерієм поділу кримінальних правопорушень на злочини і кримінальні проступки у КК Республіки Польща служить вид і міра покарання, а також форма вини. З цього випливає, що до групи злочинів належать умисні, кримінально-протиправні діяння, за які передбачено покарання у вигляді позбавлення волі від трьох років або більш суворіше покарання, під яким розуміється позбавлення волі на двадцять п'ять років або довічне позбавлення волі, виходячи з видів покарань передбачених в арт. 32 КК Республіки Польща. Що стосується групи кримінальних проступків, то до них належать умисні кримінально-протиправні діяння, за які передбачено покарання у вигляді штрафу понад тридцяти денних ставок або більше п'яти тисяч злотих, обмеженням волі понад один місяць або позбавлення волі у межах понад один місяць і до трьох років, а також, усі необережні кримінально-протиправні діяння, незалежно від виду і міри покарання.

Що стосується кримінального права України, то формальний критерій поділу кримінальних правопорушень складається лише з юридичних наслідків передбачених за вчинення кримінально-протиправного діяння. У цьому випадку, мова йде про вид і міру покарання передбачену законодавцем для певного кримінального правопорушення. Цей критерій впливає із положень Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» від 20.12.2019 р. № 2617-VIII, який передбачає нову редакцію ст. 12 КК України і пропонує її наступний зміст:

Стаття 12. Класифікація кримінальних правопорушень

1. Кримінальні правопорушення поділяються на кримінальні проступки і злочини.

2. Кримінальним проступком є передбачене цим Кодексом діяння (дія чи бездіяльність), за вчинення якого передбачене основне покарання у виді штрафу

в розмірі не більше трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або інше покарання, не пов'язане з позбавленням волі.

3. Злочини поділяються на нетяжкі, тяжкі та особливо тяжкі.

4. Нетяжким злочином є передбачене цим Кодексом діяння (дія чи бездіяльність), за вчинення якого передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше десяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавлення волі на строк не більше п'яти років.

5. Тяжким злочином є передбачене цим Кодексом діяння (дія чи бездіяльність), за вчинення якого передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше двадцяти п'яти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавлення волі на строк не більше десяти років.

6. Особливо тяжким злочином є передбачене цим Кодексом діяння (дія чи бездіяльність), за вчинення якого передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі понад двадцять п'ять тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, позбавлення волі на строк понад десять років або довічного позбавлення волі.

7. Ступінь тяжкості злочину, за вчинення якого передбачене одночасно основне покарання у виді штрафу та позбавлення волі, визначається виходячи зі строку покарання у виді позбавлення волі, передбаченого за відповідний злочин.

У частині першій передбачений поділ кримінальних правопорушень на кримінальні проступки і злочини. У частині 2 статті 12 КК України нової редакції, законодавець закріпив поняття кримінального проступку. З його аналізу можна зробити висновок, що до групи кримінальних проступків належать кримінально-протиправні діяння, за вчинення яких передбачено основне покарання у вигляді штрафу не більше трьох тисяч неоподаткованих мінімумів доходів громадян або громадські роботи, випрані роботи, службове обмеження для військовослужбовців, позбавлення права обіймати певні посади або займатись певною діяльністю, арешт, обмеження волі, тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців незалежно від їх строку. До групи злочинів належать кримінально-протиправні діяння за вчинення, яких

передбачено основне покарання у вигляді штрафу понад три тисячі неоподаткованих мінімумів доходів громадян, позбавлення волі або довічне позбавлення волі. У цьому випадку, законодавець для формального критерію вибрав лише основні види покарань, які враховуються при визначенні групи кримінального правопорушення. Перелік видів покарань, які відносяться до основних закріплених у ст. 52 КК України.

На відмінно від польського законодавця, у ч. 3 нової редакції ст. 12 КК України передбачено додатковий поділ злочинів на нетяжкі, тяжкі та особливо тяжкі. Для їх класифікації аналогічно, як і для кримінальних правопорушень використовується формальний критерій в основу якого покладений вид і міра покарання передбачена за то чи інше кримінально протиправне діяння.

Завдяки аналізу ч. 4,5,6 нової редакції ст. 12 КК України, ми можемо детальніше окреслити межі кожної підгрупи злочинів.

Першу підгрупу складають нетяжкі злочини. До цієї підгрупи належать кримінально-протиправні діяння за вчинення яких передбачено основне покарання у вигляді штрафу у межах понад три тисячі і не більше десяти тисяч (включно) неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавлення волі на строк не більше п'яти років (включно). Слід наголосити на тому, що нетяжкі злочини це є найменш небезпечний різновид злочину, який межує з кримінальним проступком, який хоча і не являє собою високого ступеня суспільної небезпеки діяння, однак є кримінально-протиправним діянням. Ще однією їх відмінністю є те що, підгрупа нетяжких злочинів характеризується покарання у вигляді позбавлення волі, що не притаманно кримінальним проступкам.

Другу підгрупу складають тяжкі злочини. До цієї підгрупи належать кримінально-протиправні діяння за вчинення яких передбачено основне покарання у вигляді штрафу у межах понад десяти тисяч і не більше двадцяти п'яти тисяч (включно) неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавлення волі на строк у межах понад п'яти років і не більше десяти років (включно). Ця підгрупа виступає проміжною між нетяжкими і особливо тяжкими злочинами і характеризується доволі високою суспільною небезпекою.

Третю підгрупу складають особливо тяжкі злочини. До цієї підгрупи належать кримінально-протиправні діяння за вчення яких передбачено основне покарання у виді штрафу в розмірі понад двадцять п'ять тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, позбавлення волі на строк понад десять років або довічного позбавлення волі. Законодавцем визначено її нижню межу, однак не визначено її верхньої межі, оскільки це - остання підгрупа і вона охоплює всі кримінально-протиправні діяння, які не належать до інших підгруп злочинів. Кримінально-протиправні діяння, які належать до підгрупи особливо тяжких злочинів є найбільш суспільно небезпечними і посягають на найцінніші об'єкти кримінально-правової охорони.

Висновки та пропозиції. У межах дослідження встановлено, що формальний критерій поділу кримінальних правопорушень у кримінальному праві Республіки Польща складається з двох елементів, таких як: юридичний наслідок і умова, яка передбачена кримінальним законом. Що стосується юридичного наслідку, то у цьому випадку, мова йде про вид і міру покарання передбачених у санкції відповідної кримінально-правової норми. Під законодавчою умовою розуміється форма вини, оскільки відповідно до статті 8 Кримінального кодексу Республіки Польща злочин може бути вчинений лише умисно, а кримінальний проступок, як умисно так і необережно. Що стосується українського кримінального права, то формальний критерій поділу кримінального правопорушення складається лише з юридичного наслідку, тобто мова йде про вид і міру покарання передбачену у санкції відповідної кримінально-правової норми. Проте, українській законодавець передбачає більш детальнішу класифікацію кримінальних правопорушень, тому що закріплює додатковий поділ злочинів на нетяжкі, тяжкі та особливо тяжкі.

Однак, на нашу думку, законодавцю потрібно було врахувати форму вини при класифікації кримінальних правопорушень, як це було зроблено у КК Республіки Польща, та існує у низці інших країн, оскільки КК України передбачає кримінальні правопорушення, які можуть вчинятись як умисно так і необережно. Тому, нами пропонується внести зміни до п. 12 ч. 2 Закону України

«Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» від 20.12.2019 р. № 2617-VIII, де закріпити нову редакцію статті 12 КК України наступним чином:

Стаття 12. Класифікація кримінальних правопорушень

1. Залежно від тяжкості, кримінальні правопорушення поділяються на кримінальні проступки, нетяжкі злочини, тяжкі злочини та особливо тяжкі злочини.

2. Кримінальним проступком є передбачене цим Кодексом умисне діяння (дія чи бездіяльність), за вчинення якого передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або інше покарання, не пов'язане з позбавленням волі, і необережне діяння (дія чи бездіяльність), за вчинення якого передбачено основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше п'яти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавлення волі на строк не більше двох років.

4. Нетяжким злочином є передбачене цим Кодексом умисне і необережне діяння (дія чи бездіяльність), за вчинення якого передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше десяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавлення волі на строк не більше п'яти років.

5. Тяжким злочином є передбачене цим Кодексом умисне діяння (дія чи бездіяльність), за вчинення якого передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі понад десять тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавлення волі на строк не більше десяти років, і необережне діяння (дія чи бездіяльність), за вчинення якого передбачено основне покарання у виді штрафу понад десять тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавлення волі на строк не більше п'ятнадцяти років.

6. Особливо тяжким злочином є передбачене цим Кодексом умисне діяння (дія чи бездіяльність), за вчинення якого передбачене основне покарання у виді позбавлення волі на строк понад десять років або довічного позбавлення волі.

7. Тяжкість кримінального правопорушення, за вчинення якого передбачене одночасно основне покарання у виді штрафу та позбавлення волі, визначається виходячи зі строку покарання у виді позбавлення волі, передбаченого за відповідне кримінальне правопорушення.

Актуальність запропонованої статті, можна розглянути на прикладі ч.1 ст. 133 КК України, яка встановлює кримінальну відповідальність за зараження іншої особи венеричною хворобою особою, яка знала про наявність у неї цієї хвороби. Санкцією цієї статті передбачено основне покарання у вигляді позбавлення волі на строк до двох років. Як зазначається у науково-практичному коментарі за редакцією професора В.Я. Тація, з суб'єктивної сторони зараження венеричною хворобою може бути вчинене з прямим або непрямым умислом, а також зі кримінально-протиправною самовпевненістю. З цього випливає, що це є кримінальне правопорушення, яке може бути вчинено, як умисно так і необережно. Виходячи з положень запропонованої нами класифікації, якщо це кримінально-протиправне діяння вчиняється з умисною формою вини, то має місце нетяжкий злочин, однак якщо з необережною формою вини, то має місце кримінальний проступок. Аналогічна ситуація спостерігається у: ч.1 ст.140 КК України (неналежне виконання професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником), ст. 223² КК України (порушення порядку ведення реєстру власників іменних цінних паперів), ч.1 ст. 240 КК України (порушення правил охорони або використання надр), ч.1 ст. 244 КК України (порушення законодавства про континентальний шельф України), ч.1 ст. 326 КК України (порушення правил поводження з мікробіологічними або іншими біологічними агентами чи токсинами), ст. 363 КК України (порушення правил експлуатації електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку або порядку чи правил захисту інформації, яка в них обробляється), ч.1 ст. 367 КК України (службова недбалість).

Також, можна розглянути запропоновану диференціацію тяжких та особливо тяжких злочинів відповідно до запропонованої нами класифікації

кримінальних правопорушень з урахуванням форми вини. Так, ч.2 ст. 267 КК України, яка встановлює кримінально відповідальність за порушення правил провадження з вибуховими, легкозаймистими та їдкими речовинами або радіоактивними матеріалами, якщо це спричинило загибель людей або інші тяжкі наслідки. Санкція за це кримінально протиправне діяння передбачає основне покарання у вигляді позбавлення волі на строк до дванадцяти років. Як зазначається у науково-практичному коментарі за редакцією професора В.Я. Тація, із суб'єктивної сторони порушення правил поведження з вибуховими речовинами чи радіоактивними матеріалами може бути вчинене як умисно, так і з необережності. Отже, якщо це кримінально-протиправне діяння буде вчинено з умисною формою вини то має місце особливо тяжкий злочин, однак, якщо з необережною формою має то місце тяжкий злочин. Аналогічно ситуація спостерігається у: ч.2 ст.274 КК України (порушення правил ядерної або радіаційної безпеки), ч.3 ст. 281 КК України (порушення правил повітряних польотів), ч.3 ст. 282 КК України (порушення правил використання повітряного простору), ч.3 ст. 292 КК України (пошкодження об'єктів магістральних або промислових нафто-, газо-, конденсатопроводів та нафтопродуктопроводів).

Варто зазначити, що запропонована нами класифікація кримінальних правопорушень з урахуванням форми вини, передбачає гуманізацію кримінальних правопорушень, які вчиняються лише з необережною формою вини. До прикладу, зменшується на групу тяжкості кримінального правопорушення передбаченого ч.1 ст. 413 КК України (втрата військового майна), оскільки воно з групи нетяжких злочинів переходить до групи кримінальних проступків, аналогічно відбувається зменшення на одну групу тяжкості у кримінальних правопорушеннях передбачених: ч.2 ст. 414 КК України (порушення правил поведження зі зброєю, а також із речовинами і предметами, що становлять підвищену небезпеку для оточення), ст. 416 КК України (порушення правил польотів або підготовки до них), ст. 417 КК України (порушення правил кораблеводіння), зазначені кримінальні правопорушення переходять з групи особливо тяжких злочинів до тяжких злочинів.

Запропонована нами класифікація кримінальних правопорушень з врахуванням форми вини, передбачає гуманізацію не лише інституту кримінальних правопорушень, але й гуманізацію кримінально-правової відповідальності особи в цілому, оскільки у практиці застосування КК України, така класифікація має значення для: визначення підстав кримінальної відповідальності особи за готування до кримінального правопорушення; звільнення від кримінальної відповідальності особи; звільнення особи від покарання та його відбування; погашення строків судимості; умовно-дострокового звільнення особи від відбування покарання і заміні не відбутої частини покарання більш м'яким; застосування заході кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб; притягнення до кримінальної відповідальності неповнолітніх осіб.